

Kulturális átváltások pakisztáni hivatalos személyi dokumentumok magyar fordításában

Benedek Enikő

E-mail: eniko.work@gmail.com

Kivonat: A tanulmány a Pakisztáni Iszlám Köztársaság területén keletkezett, urdu és angol nyelvű hivatalos személyi dokumentumokat és magyar nyelvű, hiteles fordításukat veti egybe. Az elemzés célja a kultúraspecifikus kifejezések, reáliák és reálialexémák átváltási módjának feltárása. A vizsgálat alapján a reálialexémák fordításait három kategóriába sorolhatjuk, amelyeket a lexikai, a kulturális átváltások, valamint az átalakítások alkotnak. E kategóriák közti átfedések alapján lexikai-kulturális átváltást, valamint az egyidejű kulturális átváltást és átalakítást is megkülönböztethetjük. A kifejezések fordítási példatárából látható, hogy a kulturális kontextus ismerete nélkül pontatlan megoldások születhetnek, ezért tárgykör helyett kultúrkör alapú megközelítést kell alkalmazni.

Kulcsszavak: interkulturális kommunikáció, reália, interkulturális nyelvészet, Pakisztán, kulturális átváltás

1. Bevezetés

A Pakisztáni Iszlám Köztársaságban kiállított hivatalos személyi dokumentumok fordításának vizsgálata Magyarországon az elmúlt években a dél-ázsiai térségből Magyarországra érkező személyek magas számának köszönhetően fontossá vált. A korábbi Brit India 1947-es felosztásakor létrejött országról, amely 1971-ben Banglades kiválásával érte el jelenlegi formáját, hazánkban mindezidáig kevés kutatás született, amelyekre a következő fejezetben kitérek. Hazánkban fordítástudományi szempontból Pakisztánról még nem jelent meg publikáció. A tanulmány a pakisztáni kiállítású, angol nyelvet tartalmazó hivatalos személyi dokumentumok magyar fordításakor megjelenő kérdéseket vizsgálja, amelyek visszavezethetők a vizsgált térségek közti nagy kulturális különbségekre.

2. Pakisztánkutatás Magyarországon

Magyarországon Pakisztánról mindezidáig csak egy maroknyi kutató publikált extenzíven, és ők is társadalomtudományok terén (például Csicsmann 2004, 2006, 2007, 2008a, 2008b, 2008c, 2009, 2011, Háda 2008, 2009), vagy

a közgazdaságtan és turizmus-vendéglátás (Nadicsán 2011, 2013), illetve a természettudomány (Madarász 2008) területén kutatták az ország sajátosságait, továbbá a *Heti Világgazdaság* című folyóirat közölt számos Pakisztánnal kapcsolatos, politikai témájú cikket. Ehhez kapcsolódóan érdekes megemlíteni, hogy itthon mindösszesen két monográfiát publikáltak teljes egészében Pakisztánról: az egyik mű Szigeti János, 1970-1973 közötti pakisztáni magyar nagykövet írói álneve alatt jelent meg 1979-ben *Pakisztán* címmel, a másikat pedig Dr. Nadicsán József, a Budapesti Gazdasági Egyetem Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály nyugállományú tanára írta, ez a mű a *Pakisztán - Turisztikai attrakciók a tiszták földjén* címet viseli és 2011-ben jelent meg magánkiadásban.

A vizsgált dokumentumok minden esetben vagy teljesen angolul íródtak, vagy tartalmazzák az urdu terminusok angol megfelelőit is. Az urdu kifejezések vizsgálatától a tanulmányban nyelvismeret hiányában eltekintek, így az ország másik hivatalos nyelvén közölt angol terminusokra alapozom a kutatást. A kutatás nem különálló szövegek, hanem egyes kifejezések fordítási megoldásait vizsgálja, amelyek terminusnak tekinthetők. A dokumentumok magyar fordításait az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) készítette, két dokumentum kivételével, amelyet egy iszlámábádi fordítóiroda fordított magyarra. A dokumentumok megjegyzéseinél az is szerepel, hogy az okmányt urdu, vagy angol nyelvről fordították-e magyarra. A kutatási módszert az ötödik fejezetben részletesen ismertetem. A vizsgálat bemutatásához azonban először Pakisztánt szükséges magyar fordítói szempontból megvizsgálni.

3. Pakisztán a fordító szemével

Az ország profilját a következőkben három, a fordító szempontjából fontos szempont szerint mutatom be. A fordító számára fontos információt hordoz a történelmi áttekintés a kulturális hatások szempontjából, a térség etnikai és nyelvi összetétele, valamint az urdu és angol nyelv helyzetének ismertetése is.

3.1. Kulturális hatások

Bár az ország mai formájában csak 1947. augusztus 14-én nyerte el függetlenségét, az Indus völgye mentén a Kr.e. 4-3. évezredtől virágzik a civilizáció. A 6-4. századtól kezdődően alakultak ki az abszolút, mindent átfogó princípiumot tisztelő vallások, így Pakisztánra utalva Buddha, Mahávira és Zarathusztra is megfogalmazta tanításait. Az i.e. 6-5. században a mai Pakisztán és Afganisztán területei perzsa fennhatóság alá tartoztak, az így kialakult Gandhara kultúra Afganisztán keleti és Pakisztán északnyugati régióit foglalta magába. A térségben egészen a 7. századig nem volt jelen a korunkat meghatározó iszlám vallás, azon belül is a szunnita irányzat, mely az erőszakos arab hódítások eredménye, csakúgy, mint az arab betűs írásmód. Említésre méltó módon hozott a területen visszaesést a mongol hódítások kora, amely alól csak a Nagymogul Birodalom 16. századi megjelenése adott menekvést (Nadicsán 2011:20).

A vizsgálat szempontjából az iszlám térhódításán kívül a Brit Kelet-Indiai Társaság érkezése jelenteti az egyik legnagyobb kulturális behatást. A gyarmati uralom a mai Pakisztán területén a 19. század elejétől egészen Brit India vallási alapú 1947-es kettéosztásáig tartott. A körülbelül százötven évnyi brit fennhatóság okozta lenyomat napjainkban is érezhető, s legalább ugyanolyan mértékben hatott a helyiek életmódjára, ízlésére, nyelvére, mint a korábbi dravida, árja, makedón-görög, perzsa, arab, török, afgán és mongol hódítók. (Nadicsán 2011: 28) Pakisztán területén a történelmi hatásoknak köszönhetően hatalmas nyelvi sokszínűség alakult ki és létezik napjainkban is, amelynek vizsgálata további kutatások tárgyát képezheti.

3.2. Etnikai és nyelvi összetétel

A mai Pakisztán területének ötezer éves történelme, a területet ért hódítások, népcsoportok és vallások keveredése nyomán öt nagy, és több kisebb etnikum különíthető el az ország négy tartományában. A lakosság legnagyobb része, 44.7%-a pandzsábi, 15.4%-a pastu, 14.1%-a szindhi, 8.4%-a szarai, 7.6%-a muhadzsír (az 1947 után Indiából betelepült muszlimok és leszármazottjaik), 3.6%-a beludzsi, 6.3%-a pedig egyéb etnikumba tartozik. E hat nagy népcsoport több alcsoportra bontható. Az afgán területről származó pastu népcsoport rendkívüli elterjedése 1979-ben kezdődött, amikor a szomszédos országból afgánok milliói folyamodtak menekültstátuszért Pakisztánba a szovjet csapatok bevonulása után. A 2001. szeptember 11-i támadásokat követő amerikai megtorlás menekültek újabb áradatát indította Pakisztán felé, ez az addigra már Pakisztánban született és felnőtt korábbi afgán népességgel együtt a Hájber-Pakhtunkwa tartományi területen napjainkra óriási pastu diaszpórát eredményezett, amely a Pakisztáni Kormány nagy számú visszatelepítései ellenére továbbra is meghatározó. A keleten Indiával határos, és a határon túl is folytatódó Pandzsáb tartomány fő etnikumai a Dzsát (Jat), Radzsput (Rajput), Arain, Gudzsár (Gujar) és az Awan. További törzsek lakta területeket találunk az ország északi részén a Himalája hegyvonulat tövében Csitrál (Chitral), Hunza-völgy és Gilgit vidékein. A délkeleti Szind tartomány a korai muszlim térhódításának következtében rengeteg arab, török és perzsa gyökerű bevándorlóval gazdagodott, továbbá rengeteg beludzsi is ide költözött, Beludzsisztán tartomány után a második legnépesebb beludzsi populációt alkotva. (Britannica Enciklopédia online: Pakisztán etnikai összetétele) A nyugati Beludzsisztán területén főként beludzsi és pastu lakosok élnek, rajtuk kívül számottevő szindi populációval. (Britannica Enciklopédia online: Beludzsisztán) Végül Hájber-Paktunkwa (Khyber-Pakhtunkwa) tartomány, amelyet nyugatról Afganisztán, északról pedig Azad Kasmír határol, és magában foglalja a korábban említett FATA területet, főként a pastuk lakóhelye. A pastu etnikum a tartomány teljes részében számos kisebb klánra és törzsre tagolódik, akik saját törvényeik szerint élnek, ám közös jellemzőjük a muszlim vallás. (Britannica Enciklopédia online: Hájber-Pakhtunkwa)

Bár Pakisztán hivatalos nyelvei közé csak az urdu és az angol tartozik, földrajzi kiterjedése és kulturális sokszínűsége hozzávetőlegesen és 74 kisebb nyelv jelenlétét biztosítja (Simons et al. 2018). Nincs konszenzus a Pakisztán terüle-

tén létező nyelvek számával kapcsolatban, ugyanis más kutatások ezt a számot 69-re (Grimes 2000: 588–598), egyes felmérések 72-re (Gordon 2005), további publikációk pedig hat fő és 55 kisebb nyelvre becsülik (Rahman 2010a: 20). Pakisztán fő nyelveit az alábbi táblázat szemlélteti.

1. táblázat

Pakisztán főbb nyelvei és használatuk elterjedtsége a lakosság százalékára vetítve (Rahman 2010a: 20)

Pandzsábi	44.15
Pastu	15.42
Szindi	14.10
Szaraiki	10.53
Urdu	7.57
Beludzs	3.57
Egyéb	4.66

Pakisztán etnikai összetétele csaknem teljes mértékben korrelációt mutat a fő nyelvek elterjedtségének arányával. Kivétel csak a szaraiki, ezt a nyelvet két százalékkal több személy használja, mint amennyien magukat szaraiki etnikumba tartozónak vallják. Szembetűnő, hogy az urdu nyelv mindössze a lakosság 7,57%-ának anyanyelve, akik a muhadzsír etnikumba tartoznak, az urdu mégis az ország hivatalos nyelve. Ennek történelmi és politikai okait a következő alfejezetben röviden ismertetem. Pakisztán nyelvi szempontú vizsgálatakor a vallási tényező sem hagyható figyelmen kívül. A lakosság 96%-a muszlim vallású (Britannica Encyclopedia online), az ország alkotmányában külön fejezet vonatkozik az iszlám előírásokra, a hivatalos dokumentumokban számos vallási elem szerepel. A családjogi törvény például teljes egészében az iszlám erkölcsi és viselkedési előírásaira, a sariára épül. A külföldi hivatalos szervek a pontosság érdekében elvárják a dokumentumok szó szerinti fordítását, azonban a vallási elemeket tekintve ez nagyon nehezen értelmezhető, homályos célnyelvi verzióhoz vezet, ezért a fordító azon törekvése, hogy áthidalja és értelmezhetővé tegye az ilyen szövegeket, gyakran összeütközésbe kerül a hiteles fordítás követelményeivel. (Mayoral 2003: 17) Mayoral spanyolországi viszonylatban a dokumentumok hitelességének megkérdőjelezhetőségét is hangsúlyozza. Kiemeli, hogy többségében törvényes keretek között érkeznek pakisztáni bevándorlók az országba, viszont az érkezők általában alacsony iskolázottságúak, (a pakisztáni társadalom negyede írástudatlan) akiknek szakképzett fordítók segítségével van szükségük a legtöbb hétköznapi ügyintézés során, ezért a spanyol fordítóknak fokozott körültekintéssel kell a dokumentumok eredetiségét ellenőrizniük. Magyarországon a helyzet e tekintetben más, mivel hiteles fordítást csak az OFFI végez és az eredeti dokumentumon található bélyegzők, felülhitelesítés,

apostille hitelesítés, illetve egyéb hitelesítési módok alapján ellenőrzi a forrásdokumentum eredetiségét.

A pakisztáni kiállítású hivatalos dokumentumok általában angol nyelvűek, de tartalmaznak urdu elemeket, amelyeket urdu fordító hiányában Spanyolországban a fordítás szigorú hivatalos szabályai szerint eredetiben kellene hagyni (*ibid*), Magyarországon azonban a teljes dokumentumot fordítják, az olvashatatlan részek kivételével nem hagynak ki egy elemet sem. Azonban az angol elemek sem mindig egyszerűen értelmezhetőek. Mayoral a szokványos angol nyelvhasználathoz képest számos eltérést talál, amelyekről nem lehet megállapítani, hogy a pakisztáni angol jellegzetességeit mutatják, vagy a dokumentumot megalkotó ügyintéző nyelvi hiányosságait jelzik. Általában mindkét eset fennáll, a fordító munkáját ráadásul számos gépelési hiba is nehezíti, mivel sokszor még egyazon dokumentumon belül is előfordul egyazon szó háromféle írásmóddal. A jelenség oka lehet, hogy a dokumentum kiállítója valószínűleg nem jártasak a latin betűk használatában (Mayoral 2003: 19), mivel az urdu írásmódja az arabhoz és perzsához áll közel, továbbá „jobbról balra” olvassák.

3.4. Az urdu és az angol nyelv helyzete Pakisztánban

Pakisztán hivatalos nyelvei az urdu és az angol. Habár a kezdetektől fogva az urdu tekinthető az ország tényleges nyelvének, sokkal többen használják első idegen nyelvként, vagy második nyelvként, ugyanis csak a lakosság egy kis része tekinti anyanyelvének (Rahman 2010b: 4). Az urdut mindenekelőtt a pakisztáni identitás elősegítőjének és az egység szimbólumának tekintik. E szimbolikus szerepében az urdu politikai erőként is szolgál minden olyan etnikum féken tartására, amely az állam pozícióját veszélybe sodorhatná. Az urdu a legszélesebb körben megértett nyelv és az interakció fő közvetítőnyelve (Rahman 2010a: 21). Mivel az urdu kezdetben a bürokraták politikai hatalommal rendelkező részének (főként a muhadzsíroknak) volt anyanyelve, az urdu összemosódott az elittel, amely vélt vagy valós státuszától függetlenül egyfajta kulturális hegemoniát közvetített, és azt sugallta, hogy nyelvének beszélője a társadalom többi tagjánál magasabb kultúrát képviselnek (Rahman 2010a: 23), ezért magától értetődővé vált, hogy az előnytelenebb helyzetű helyi nyelvek helyett az urdut használják (Rahman 2010b: 5). Pakisztán 1973-ban hatályba lépett Alkotmányában nemzeti nyelveként az urdut nevezi meg, mint a hivatalos kommunikáció és egyéb közlések nyelvét, azzal a kitételrel, hogy az Alkotmány hatályba lépéstől számított tizenöt éven belül kell elérni, hogy az urdu fő nyelvvé váljon. Arra is kitér, hogy amíg az urdu használatát nem biztosítják teljes mértékben, addig az angol nyelv marad a hivatali kommunikáció fő nyelve. (Pakisztáni Iszlám Köztársaság hatályos Alkotmánya 251.§) Szindben, Beludzsisztánban, az Észak-Nyugati Határterületen és délnyugat-Pandzsábban több kísérlet is történt az ottani nyelvek identitásszimbólummá alakítására, amelynek hatására és a titkosszolgálat közreműködésével létrejövő nyelvi mobilizáció következtében saját nyelveik etnikai szimbólumokká váltak (Rahman 2010a: 22), az urdu mégsem lett negatív indulatok tárgya, kivéve Szind tartományban, ahol 1971-ben és 1972-ben nyelvi alapú zavargások törtek ki.

Az urdu elit pozícióját és népszerűségét alátámasztja továbbá, hogy az említett tendencia kivételével a nem urdu nyelvű pakisztániak többsége megtanul urduul a magasabb társadalmi osztályba kerülés érdekében. Azonban, ha az urdu pragmatikus szempontok miatt sajátítják el, mivel birtokában a mindennapi élet minden területén boldogulnak, úgy kisebb jelentőséget tulajdonítanak saját nyelvüknek és számos esetben meg sem tanulják a kis nyelveket. Ezt a jelenséget *szándékos eltolódásnak* (voluntary shift) [a szerző fordítása] (Nettle et al. 2000: 230–231) nevezik, pedig valójában nem szándékosan keletkezik. Így fordulhat elő, hogy számos pakisztáni lakos saját anyanyelve érték helyett veszélyforrássá változik, mivel kizárólagos használata ellehetetleníti feljebb jutását a társadalmi ranglétrán (Rahman 2010a: 23). Továbbá sok szülő azért sem tanítja meg anyanyelvét a gyermekének, mert a sok elsajátítandó nyelv a gyermeket összezavarná. A kutatásban vizsgált dokumentumok nagy részében az urdu nyelv is megjelenik, azonban nem önállóan, hanem az angol kísé-
rőjeként.

Pakisztánban a vezető hatalom nyelve a brit gyarmati hódítások idejétől kezdve az angol volt. Bár az angol nyelvnek már az 1973-as Alkotmány szerint is ki kellett volna kopnia a hivatalos nyelvhasználatból amikor helyét átveszi az urdu, ez a váltás azóta sem történt meg, és az angol nyelv továbbra is ugyanolyan erős gyökerekkel tartja magát a hivatali kommunikáció talajában, mint Pakisztán 1947-es megalakulásakor. Rahman (2010a) megjegyzi, hogy ez csak az irányító elit réteg *de juro*, ám nem *de facto* politikája volt, mivel az ún. „brit generációnak” (Cohen 1994: 162–163), a nemcsak britekből álló, pakisztáni hadsereget dominánsan uraló rétegnek érdekében állt az angol nyelv használata. Egyrészt, mert az angol nyelvű oktatás révén versenylőnyben voltak az urdu nyelven iskolázottakkal szemben, másrészt az angol beszéd kulturális tőkeként az elit és a magas társadalmi osztály jelképe volt. Ezt a pozíciót az angolul beszélő pakisztáni elit tovább vitte saját alapítású iskolákban, ahol az urdu tantárgyon kívül minden más angol nyelven oktattak, így létrejött egy új, fiatal generáció, akiknek ismét érdekében áll az angol nyelv használatának megőrzése. E generáció szüleinek sem áll érdekében változtatást követelni, mivel az elit rétegbe tartozó szülők túl sokat fektettek gyermekük angol oktatásába ahhoz, hogy visszajára kívánják fordítani e gyakorlatot (Rahman 2010a: 24). Ez a tendencia szembetűnő módon jelen van napjainkban is, melyet a szerző személyes tapasztalatai is megerősítenek. Az angol nyelv ismeretének teljes hiányában Pakisztánban a felsőoktatásban részt venni nem lehetséges, ez pedig maga után vonzza az értelmiségi szakmák anglicizáltságát, amelynek értelem-szerű következménye, hogy sem a nemzetköziesedő versenyszférában, sem az állami szektor magasabb beosztásaiban nem állja meg a helyét az a személy, aki nem beszél angolul és urduul egyaránt. Az angol nyelv kiváltságos helyzetéhez hozzájárul, hogy az angolt megfelelően tanító oktatási intézmények még az alsó középosztály számára is megfizethetetlenek (Rahman 2010a: 15), ezzel tovább nehezítik a bejutást az angolt beszélő elit szűk körébe. Mivel a vizsgált dokumentumokat a tartományi hivatalok állítják ki, amelyek igazodnak a központi nyilvántartás követelményeihez, így a legtöbb irat kétnyelvű, éppen ezért fordítása vizsgálható angol-magyar viszonylatban is.

4. A vizsgálat elméleti háttere

4.1. Interkulturális kommunikáció és interkulturális nyelvészet

A kutatás interdiszciplináris jellegű, mivel a nyelv- és kultúraspecifikus elemek és reáliák vizsgálati körén kívül – amelyeket a következő fejezetben ismertetek – az interkulturális kommunikáció (IKK) és az interkulturális nyelvészet téziseire épít. Az interkulturális kommunikáció fogalmának tisztázásához először áttekinthetem, hogy mit takar a kommunikáció, majd az interkulturális kommunikáció fogalma. „A kommunikáció információk közlése vagy cseréje valamilyen erre szolgáló eszköz, illetve jelrendszer (nyelv, média, gesztusok, stb.) útján (Bakos 1994: 409).” Falkné Bánó a kommunikációval kapcsolatban az azonos értelmezést, tehát a pontos jelentésátvitelt hangsúlyozza, amelynek feltétele, hogy a folyamatban részt vegyen az üzenet kibocsátója, befogadója, a csatorna, amelyen keresztül az üzenet a címzethez eljut, illetve maga az üzenet. A folyamat létrejöttének alapfeltétele, hogy a kibocsátó és befogadó kódkészlete közös tartománnyal rendelkezzen, és a kódolás ebből a közös tartományból történjen, hogy mindkét fél ugyanúgy értelmezze az üzenetet (Falkné Bánó 2008: 12). A nyelvi közvetítéssel kapcsolatban Banczerowski Janusz megjegyzi, hogy az adott nyelvcsoporthoz és kultúrához tartozó nyelvek bizonyos nyilvánvaló eltérések mellett hasonló módon interpretálják a világot, tehát hasonló világkép rögzül bennük (Banczerowski 2008: 193).

A kutatás fontos elemét képezi Geert Hofstede kulturális dimenziók modellje, amely alapján egymással összehasonlíthatók a különböző kultúrák. A holland antropológus az 1960-as évek végén és 1970-es évek elején az IBM multinacionális vállalat több, mint ötvenöt országa dolgozói körében végzett felmérést, a munkával kapcsolatos értékrendet vizsgálta. Válaszadói mintáit egybevetve kiderült, hogy négy terület problémaköre általános, azonban a különböző országokban más-más megoldásokban gondolkodnak az adatközlők (Hofstede 1994: 13–14.).

- Tekintélyhez viszonyulás, társadalmi egyenlőtlenségek kezelése;
- milyen kapcsolatban van az egyén a csoporttal;
- maszkulinitás vagy femininitás jelenik meg a gondolkodásban;
- hogyan kezelik a bizonytalanságot, mennyire nyíltan vállalják érzelmeiket.

Hofstede a megfigyelt közös problémakörök alapján kezdetben egy négydimenziós modellt állított fel, amelyben a kultúrákat objektív szempontok alapján össze lehet hasonlítani egymással. E négy kulturális dimenzió (ibid):

1. Kis, illetve nagy hatalmi távolság (*small and large power distance*);
2. individualizmus, illetve kollektívizmus (*individualism and collectivism*);
3. femininitás, illetve maszkulinitás (*femininity and masculinity*);
4. gyenge, illetve erős bizonytalanságkerülés (*weak and strong uncertainty avoidance*)

Hofstede alapdimenzióit a későbbiekben Bond (1996) ázsiai vizsgálatainak köszönhetően a két kutató a konfucianus dinamizmussal bővítette, mivel a kínai társadalom vizsgálatakor egy korábban nem szembevetendő tényezővel, a hosszútávú időorientációval szembesült. A modell újabb bővítésére 2007-ben került sor, Minkov, bolgár kutató nyomán, aki felfedezte, hogy a nemzeti kultúrákat az élet élvezetét előtérbe helyező és a szórakozást kedvelő elnéző kultúrákra, illetve a szigorú társadalmi normák szerint élő, visszafogott társadalmakra is fel lehet osztani. Az interkulturalitást Magyarországon számos kutató vizsgálta a kommunikációelmélet (Hidasi 2007), dialektológia (Kiss 2001: 152), fordításelmélet (Valló 2000) és a „kultúraszemantika” (Cs. Jónás 2004) területén, és felmerültek egyedi vizsgálati irányok is, amelyek az antropológiai szemlélet és a kognitív irányzat összefüggéseiben vizsgálják a jelentést (Kövecses 2006), illetve ún. kultúrnyelvészettel is találkozhatunk (Banczerowski 2008) a világ nyelvi képével kapcsolatos kutatásban (Földes 2007: 17). A fogalom heterogenitását jól példázza az interkulturalitást és interlingvisztikát szinonimaként kezelő Balázs Géza munkássága (1999, 2001) is.

Vannak azonban a fent felsoroltakkal ellentétes irányzatok is, amelyek megkísérik tudatosan kizárni a kulturális vonatkozásokat (Grice 1997), és feltárni a kommunikáció kultúráról független maximáit. Az IKK és az interkulturális nyelvészet (IKNY) fogalmát szükséges elkülöníteni. Lendvai 2015 szerint a két terület mellérendelő viszonyban áll egymással, azonban míg az IKK szűkebb értelemben a verbális csatornára vonatkozik és különböző kulturális háttérű személyek információcseréjét jelenti, amely egyben nyelvi reáliák, kultúraspecifikus frazeológia, gesztusnyelv és más területek kutatásának fontosságát vetíti elő, addig megjelenik az IKK tágabb értelmezése is, amely szemiotikai központú és magában foglalja a nonverbális kommunikáció aspektusait is. Az alkalmazott nyelvtudományi ágak azonban számos diszciplináris rokonságon osztoznak, amelyek közé sorolható a kulturális antropológia, pragmalingvisztika, szociolingvisztika, etnolingvisztika, lingvokulturológia, stb. Az IKNY jelenleg fejlődő stádiumban van. Földes (2007: 32) szerint inter-, illetve transzdiszciplináris paradigmává kellene válnia, Lendvai (2015) a mai kutatási helyzet alapján pedig már transzdiszciplináris jellegűnek tekinti, amely az interkulturális kommunikáció gyakorlati cselekvéseire irányul (ibid).

4.2. Nyelv- és kultúraspecifikus elemek és reáliák

Ahogy azt a korábbiakban Banczerowski nyelvi képpel kapcsolatos kutatásában (Banczerowski 2008: 193) áttekintettük, a világról alkotott gondolkodásunk tükröződik a nyelvben is. Gondolatmenete kiemeli, hogy a nyelv leképezi a világnézetet, kifejeződik benne az axiológiai-ideológiai aspektus is.

Ha elfogadjuk azt, hogy a nyelv – az ideológiákhoz hasonlóan – bizonyos meggyőződéseknek, beállítódásoknak, értékeléseknek, értékeknek, normáknak, minősítéseknek, az adott társadalmi csoport(ok) érdekeit megjelenítő jelszavaknak, céloknak, cselekvési programoknak a kifejezője, amely a megfelelő magatartásokkal és cselekvési normákkal párosulva egy

meghatározott víziót is jelent a valóságról, akkor jogosan beszélhetünk a világ ideológiai képéről is (=VIK). Az általános világ képe, amelynek a világ nyelvi képe (=VNyk) az integráns részét alkotja, mint az adott kommunikációs közösségnek a kollektív konstruktuma, az első (objektív, fizikális) valósághoz képest második valóságot jelent. Ez azt jelenti, hogy az első valóság alapjául szolgál a második valóság létrejöttének, amely a különféle szemiotikai jelenségekben, többek között a nyelvi szövegekben, közlésekben, stb. manifesztálódik. Ebben az értelemben a második valóság az elsőnek a metaképe, mivel ezt a valóságot az ember alkotta meg saját világnézete szerint, és amely soha nem tükrözheti az első valóság izomorf és teljes képét. A második valóság tartalmazza a világ nyelvi, tudományos és kultúrterképét is. A természetes nyelv a világ képét saját szabályrendszere szerint alakítja. A világ tudományos (=VTK) és kultúrterképe (=VKK) csak akkor jöhet létre, ha már kialakult a VNyk, azaz ha már elsajátítottunk valamilyen nyelvet. Ez azt jelenti, hogy a nyelv az emberi intellektus által létrehozott bármilyen konstruktumhoz viszonyítva elsődleges és alapvető, de ezzel egyidejűleg lehetővé teszi, hogy ráakódhassanak a világ megismerésével kapcsolatos különféle más jelenségek is, amelyek a világ alanyi interpretációjára vonatkoznak (Banczerowski 2008: 188).

Banczerowski gondolatmenete alapján feltételezhető, hogy a vizsgált két térség második valósága hordozza akár ugyanazon jelenségekről alkotott saját interpretációját, amelyet feltérképezni és mélységeiben elemezni a fordítás során lehet. A mindkét nyelvben megtalálható, de saját interpretációval rendelkező elemek szakszerű fordítását nehezíti, hogy konnotatív jelentéstöbblettel is meg kell birkóznunk, azonban ha sikerül, nemcsak ekvivalens lexikával, hanem másodlagos nyelvi képpel is gazdagodunk. A távoli kultúrkörből származó szövegek fordítása során elengedhetetlen a világ nyelvi képének figyelembe vétele.

Hasonló gondolatot fogalmaz meg a nyelvi relativitáselmélet is (Whorf 1956), mely szerint a különböző nyelveket beszélő emberek gondolkodásmódját, világszemléletét az általuk örökségül kapott nyelv erősen befolyásolja (Heltai 2012: 3). Az ilyen, kultúrától függő elemeket reáliának, más néven non-ekvivalens lexikának nevezzük. Figyelembe szükséges venni, hogy az ekvivalens nélküli lexika megnevezés kissé megtévesztő, mivel a fordítók mégis találnak e nyelvi jelenségekre többé-kevésbé adekvát célnyelvi megfelelőt (Mujzer-Varga 2012: 59).

A reália terminus két jelentéssel bír: egyrészt a nyelvközösségre sajátosan jellemző jeltárgyakra utal, másrészt magát a szót is jelenti, amivel az adott tárgyat megnevezzük (Tellinger 2005: 123). Fogalma: valamely kultúrára sajátosan jellemző jeltárgy vagy fogalom és annak elnevezése, amelynek a másik kultúrában nincs megfelelője, vagy más konnotációja (Klaudy 2013: 85). A reáliáknak nem alakult ki egy általánosan elfogadott, egységes definíciója, van, aki a kultúrtárgyakat tekinti reáliának (Klaudy 1997), más kutatók például a történelemmel, vagy vallással kapcsolatos kifejezéseket is ide sorolják (Simigné Fenyő 2007). Mivel a definíciók között vannak szűkebb és tágabb értelmezések (Forgács 2004), ezért nem beszélhetünk egységes reáliadefinícióról

(Honti 2011: 294). A reáliák kategorizálására Vlahov és Florin (1980) három fő csoportot alkotott, amelyek további alkategóriákra bonthatók:

- Földrajzi reáliák: geográfiai képződmények, ember alkotta földrajzi objektumok, endémiák;
- Néprajzi reáliák: mindennapi élet reáliái, munkatevékenység reáliái, művészet és kultúra, etnikai reáliák, mértékegységek és pénzek;
- Társadalmi-politikai reáliák: közigazgatás, államberendezkedés, hatalmi szervek, politikai élet, katonai reáliák.

A vizsgált dokumentumokban előforduló, főként közigazgatáshoz, mértékegységekhez, kultúrához, és mindennapi élethez kapcsolt reáliákat a Vlahov-Florin-féle kategorizálás szerint csoportosítom. Heltai 2013 kutatása alapján elkülöníthetünk egymástól nyelvspecifikus, valamint kultúraspecifikus elemeket és reálialexémákat. Az egyes nyelvekben létező, csak az adott nyelvre jellemző elemek nyelvspecifikusak, az adott kultúrára visszavezethető elemek pedig kultúraspecifikusak (Heltai 2013: 3). A három fogalom között átfedések vannak, különbségeiket a jelenség leírása segítségével érthetjük meg. Mivel minden nyelv máshogy írja le a valóságot mind a grammatika, mind a lexika szintjén, ezért egy másik nyelvhez képest minden nyelvtani szerkezet nyelvspecifikus. A szerkezetbeli különbségeknek ugyan lehet kulturális oka, azonban sokszor véletlenszerű, vagy nem azonosítható az ok (ibid), ezért e megközelítésnél ügyelni kell az összefüggések bizonyítására. Nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy minden nyelvi sajátosságot valami alapvető, sokszor nem nyilvánvaló, közvetlenül nem érzékelhető kulturális sajátosság határoz meg, tehát, hogy minden nyelvspecifikus nyelvtani struktúra kulturális különbségekre vezethető vissza. A kultúraspecifikus, vagy kultúrához kötött nyelvi elemek ezzel szemben azok, amelyeket egy adott nyelvet vagy nyelvváltozatot beszélő népcsoport anyagi és szellemi kultúrája határoz meg. Fontos számításba venni, hogy e nyelvi kategóriák egymással átfedésben vannak, azaz a nyelvspecifikus elemek lehetnek kultúraspecifikusak, vagy nem kultúraspecifikusak, a kultúraspecifikus elemek pedig ugyanúgy lehetnek nyelvspecifikusak vagy nem nyelvspecifikusak (Heltai 2013: 3).

Heltai továbbá kifejti, hogy a kulturális kötöttség többféle dimenzióban értelmezhető, amely az elemek referenciális jelentésében, a kapcsolódó enciklopédikus ismeretek és konnotációk formájában, vagy használatuk módjában jelennek meg. Ha tovább hámozzuk a nyelv- és kultúraspecifikus nyelvi elemek hagyományait, a reálialexéma fogalmával találkozunk. A már korábban említett reália fordítástudományi kontextusban a maga a reália megnevezésére használatos. Azért, hogy a jeltárgy és annak megnevezése jól elkülöníthető legyen, hasznos a reálialexéma kifejezést használni (Mujzer-Varga 2007, 2009). „A reálialexéma minden olyan nyelvi megnyilvánulás, amely egy adott közösségre jellemző, annak tagjaiban a közel közös háttértudásnak köszönhetően hasonló asszociációkat hív elő, konnotatív jelentése, érzelmi töltete van” (Mujzer-Varga 2012:59). A reálialexémák megjelölése során további figyelmet igényel a poliszém szavak kettőssége. Lendvai (2007) alapján a poliszém szavak csak egy bizonyos jelentésükben tekinthetők reáliának, míg más jelentésükben nem. Magyarról angolra

fordítás esetében például a bíró megfeleltethető a judge szónak, azonban van más jelentése is, amelyben nem váltható át szó szerint („helység előljárója”).

5. A vizsgálat

5.1. A vizsgálati korpusz

A kutatás első lépéseként hét személy dokumentációját bocsátotta rendelkezésemre a Pakisztáni Iszlám Köztársaság magyarországi nagykövetsége, amely huszonnégy okirattal áll. A dokumentumok a következő típusokba sorolhatók:

- születési anyakönyvi kivonat (8)
- erkölcsi bizonyítvány (3)
- eskü alatt tett nyilatkozat (7)
- családi állapot igazolása (1)
- házasságkötési engedély (2)
- halotti anyakönyvi kivonat (1)
- válási okirat (1)
- személyi igazolvány (1)

A dokumentumok magyar fordításukkal együtt párhuzamos korpuszt alkotnak. Az iratok többféle kategóriába sorolhatók aszerint, hogy mely tartományban állították ki, milyen okmányról van szó, illetve, hogy csak angol, vagy pedig két nyelvet (urdut és angolt) tartalmaznak. A korpusz mintegy 6500 szövegszóból áll. A forrásszöveg exploratív elemzése során 145 nyelv- vagy kultúraspecifikus kifejezést különítettem el, a névelőket, egyéb főneveket (például a hivatalos dokumentumok kötelező és magyarral közös elemeit, mint például a *név, születési idő, hely, keltezés, stb.*) és tulajdonneveket (amelyeket nem fordítunk) nem soroltam a vizsgálandó kifejezések közé. A nyomtatott dokumentumok vizsgálatát manuálisan végeztem el.

A vizsgálat az egyes terminusok fordítására irányul. A terminológián alapuló, azaz a fogalomközpontú megközelítés az egyes fogalmak definíciójából indul ki. Először a fogalmakat kell elemezni, majd hozzá lehet rendelni a terminusokat (Tamás 2015: 51). Tamás arra is felhívja a figyelmet, hogy a fordítás során előfordulhat, hogy az ekvivalens terminusra már van valamilyen feltételezésünk, ezért rögtön a feltételezett ekvivalens terminus definíciójára keresünk rá. Ha ily módon 1:1-hez terminustalálathoz jutunk, akkor behelyettesítést végzünk. Ha két terminus között részleges ekvivalencia áll fenn, de nem számottevően különböznek, akkor analóg fogalmat jelölő terminust alkalmazhatunk. Azonban ha a különbség jelentős, vagy annyira jelentős, hogy nem is egybevethető a két terminus, akkor az ekvivalencia hiánya áll fenn. Ebben az esetben kell a fordítónak a szóképzés nehézségeit leküzdenie (Tamás 2015: 52). Amikor a fordító egyéni megoldást hoz létre terminológiai szempontok alapján, akkor a fordítói harmonizáció zajlik (Tamás 2014). Az egyéni megoldások célja, hogy összhangba kerüljenek a csekély azonosságot mutató fogalmak

és jelölők. Tamás a fordítási gyakorlatban többféle megoldásról is beszámol, amelyek közé tartozik a kölcsönszavak használata, neologizmusok alkotása, új rövidítések megjelenése, ekvivalensként összetett szó mint terminusjelölt alkotása, a tükörfordítás vagy a terminologizáció is (ibid.). Terminusjelöltrebből akkor válik terminus, ha használatát a szakmai közösség elfogadja, rögzíti, elismeri és terjeszti (Cabré 2003: 30, Fóris 2005: 51). A kutatásban szereplő forrásnyelvi dokumentumokban főként jogi és vallási terminusokat találhatunk. Egy-egy terminusnak tekinthető kifejezésre bizonyos esetekben egyéni megoldásokat is adtak a fordítók. A következő fejezetben az alkalmazott fordítási megoldásokat tekintem át, amelyek a két kultúra távolsága miatt számos esetben nem feleltethetők meg a célnyelven.

5.2. Az elemzett kategóriák: az átváltások típusai

A forrásszöveg vizsgálendő kifejezéseinek kijelölése és a célnyelvi változattal párba rendezése után az átváltások típusát határoztam meg. Az elemzett 145 kifejezés fordítása a következő átváltási kategóriákba sorolható:

- Lexikai átváltás: A célnyelvben rendelkezik ekvivalens lexikával, amelynek könnyen megfeleltethető.
- Átalakítás: A célnyelvben nem rendelkezik ekvivalens lexikával, de más nyelvi eszközzel kifejezhető.
- Kulturális átváltás: A forrásnyelvi elem a célnyelvi kultúra számára idegen, a fordítótól a célnyelvi elhelyezés többlet erőfeszítést, pragmatikai átváltást kíván. Három altípusba sorolhatjuk. Az első esetben a vizsgált kifejezés rendelkezik ugyan ekvivalens lexikával, de használati módja, referenciális jelentése vagy konnotációja miatt reálialexémának minősül (ez a lexikai-kulturális átváltás), vagy nem rendelkezik célnyelvi ekvivalenssel, mivel a fogalom nem létezik a célnyelvi kultúrában (tisztán kulturális átváltás vagy áttemelés). Amennyiben kulturális háttérismeretek segítségével vagy a kontextus ismeretével a nyelv más eszközeivel hozható létre célnyelvi megfelelő, úgy egyszerre zajlik kulturális átváltás és átalakítás.

Legnagyobb arányban a lexikai átváltás fordul elő a vizsgált korpuszban, 74 esetben talált a fordító célnyelvi lexikai ekvivalenst, mely így az esetek felét teszi ki, így a leggyakrabban használt átváltási mód. A magas arány magyarázható a dokumentumokban közös elemekkel, amilyen a cím, bizonyos dokumentumok típusai, rokon kapcsolatok és tisztviselők hivatali beosztása, amely a magyar közigazgatási rendszerben is hasonlóképpen fordul elő. Számottevő arányban dolgozott a fordító lexikai-kulturális átváltással, az esetek közel egyharmadában fordult elő olyan kifejezés, amelyet az európai kultúrkörben másként értelmeznek vagy hivatalos dokumentumokban szokatlan az előfordulása. Tisztán kulturális átváltás azokban az esetekben fordult elő, amikor a fordító a magyar rendszer számára ismeretlen kifejezést vett át, melyek főleg a vallási terminológiába tartoznak, vagy amelyek angol nyelven sem léteznek, ezért a forrásdokumentumban az urdu nyelvű eredeti latin betűs átírása szerepel az

2. táblázat
Az egyes átváltások típusai és megjelenésüknek százalékos aránya
a vizsgálati korpuszban

Átváltás típusa	Előfordulás	Alkalmazás gyakorisága
Lexikai átváltás	74	51%
Átalakítás	6	4%
Lexikai-kulturális átváltás	52	36%
Átalakítás és kulturális átváltás egyidőben	4	3 %
Kulturális átváltás	9	6%
Összesen	145 kifejezés	

angol kifejezés helyén. Ez a vizsgálati anyag csekély részét, mindössze hat százalékát teszi ki, azonban jelentősége nem elhanyagolható, ha összehasonlítjuk az átalakítások és az egyidejű kulturális átváltások és átalakítások számával. Kizárólag átalakítást ugyanis csak közel négy százalékban, az egyidejű kulturális átváltást és átalakítást pedig az esetek kevesebb mint három százalékában alkalmazott a fordító. A korpuszban előforduló egyes átváltási típusok előfordulását a tanulmány terjedelmi korlátaira tekintettel a következő táblázat csak részben ismerteti.

3. táblázat
A korpuszban előforduló átváltások példatára

1. LEXIKAI ÁTVÁLTÁSOK	
Forrásnyelvi kifejezés	Célnyelvi kifejezés
(1) Birth certificate	(1a) Születési anyakönyvi kivonat
(2) Marriage certificate	(2a) Házassági anyakönyvi kivonat
(3) Death certificate	(3a) Halotti anyakönyvi kivonat
(4) NIC No.	(4a) Személyazonosító igazolvány száma
	(4b) nemzeti személyazonosító kártya (NIC)
(5) CNIC No.	(5a) CNIC (elektronikus nemzeti személyi igazolvány)
(6) Islam	(6a) iszlám
(7) Relation of Child	(7a) Viszonya a gyermekhez
(8) District Police Officer	(8a) Körzeti Rendőrkapitány

(9) Age of bridegroom	(9a) A férj életkora (születési ideje)
(10) Peshawar High Court	(10a) Pesavari Ítéletőrtábla
(11) The Government of Punjab Pakistan	(11a) Pandzsáb Kormánya, Pakisztán
(12) Camp Office	(12a) Camp Office (nem fordították magyarra)
(13) Lahore	(13a) Lahore (Lahor)
(14) Grand father's name	(14a) Nagypaja neve
(15) District and date of birth	(15a) Születési körzet és idő
2. ÁTALAKÍTÁSOK	
(16) Affidavit	(16a) Eskü alatti nyilatkozat
	(16b) Nőtlen családi állapot igazolása
	(16c) Eskü alatti írásbeli nyilatkozat
	(16d) Eskü alatt tett nyilatkozat nőtlen családi állapotról
(17) Deponent	(17a) Álszenvedő (pakisztáni fordítóiroda által kiadott magyar fordításban)
(18) Affidavit of non-marriage	(18a) Eskü alatt tett nyilatkozat nőtlen családi állapotról
(19) Deponent	(19a) Az eskü alatti írásos nyilatkozatot tevő személy
	(19b) Álszenvedő
3. LEXIKAI-KULTURÁLIS ÁTVÁLTÁSOK	
(20) Oath Commissioner	(20a) Esketőbiztos
(21) Union Council	(21a) Szövetségi Tanács
(22) Camp Office	(22a) Tábori Iroda
	(22b) Területi Hivatal
(23) Tehsil	(23a) Tehsil (járás)
	(23b) Tehsil (körzet)
(24) S/O	(24a) (név) fia
(25) Relation: Son	(25a) Kapcsolat a gyermekkel: anya
(26) Assistant Director (Con-1)	(26a) igazgatóhelyettes (Con-1)
(27) Whether the husband has delegated the power of divorce to the wife.	(27a) A férj átengedte-e a válás jogát a feleségnek?

(28) <i>(név)</i> is my real, natural, legal and legitmate son	(28a) <i>(név)</i> a vér szerinti, törvényes fiam
(29) „I hereby affirm and declare on oath) without any compulsion, threat and aggression and else assistance purely on my own sweet will and desire...”	(29a) „...minden kényszer, fenyegetés, agresszió vagy bármely más segítség nélkül tisztán, szabad akaratomból eskü alatt kijelentem,...”
4. KULTURÁLIS ÁTVÁLTÁSOK ÉS ÁTALAKÍTÁSOK	
(30) Police Character Certificate	(30a) a Rendőrség által kiállított erkölcsi bizonyítvány
(31) Affidavit for grant of permission for second marriage	(31a) Eskü alatti nyilatkozat második házasságkötés engedélyezéséről
(32) Police Clearance Certificate	(32a) Erkölcsi bizonyítvány
(33) Absolute Divorce Certificate	(33a) válási okirat
5. KULTURÁLIS ÁTVÁLTÁSOK	
(34) real son	(34a) vér szerinti fiú
(35) Vakil	(35a) feleség által kijelölt Vakil (képviselő)
(36) Ahl-e-Kitab girl	(36a) „Ahl-e-Kitab” lány
(37) Mahar Moajjal, Mahar Ghair Moajjal	(37a) - <i>(kihagyta a fordítót)</i>
(38) Mst. <i>(utónév és vezetéknev)</i>	(38a) - <i>(utónév és vezetéknev) (kihagyta a fordítót)</i>
(39) <i>(név)</i> is my real brother	(39a) <i>(név)</i> ténylegesen a fivérem
(40) That my brother named above is still un-married, he was never engaged are marry any where.	(40a) Miszerint a fent nevezett fivérem még mindig nőtlen, és soha sehol se jegyben nem járt, se házasságot nem kötött senkivel.
(41) foreign girl of his own sweet will and wishes	(41a) saját szíve választása és kívánsága szerinti külföldi lánnyal
(42) Religion: Islam	(42a) Vallása: muzulmán

Az átváltások példatárából látható, hogy a két ország személyi dokumentációs rendszere terminológiai szempontból sokban különbözik. A különbségek főként az iszlám vallással összefüggő kifejezésekben jelentkeznek, valamint azokban a jelenségekben, ami a vallási előírások szerinti anyakönyvezést jellemzi. Szembetűnő, hogy a fordító a számára ismeretlen kifejezéseket (36., 37., 38. példa) valószínűleg kulturális háttérismeretek hiányában kihagyta a fordításból. Kérdés, hogy a kihagyás hibának tekinthető-e, mivel Magyarországon többnyire ismeretlen kifejezéseket takar (36. példa: az *Ahl-e-Kitab* lány azon vallási felekezeteke valamelyikéhez tartozik, amely vallások követőivel a muszlimok házasságot köthetnek, 37. példa: azonnali és későbbi hozomány, 38. példa: Pakisztánban a fiúgyermek neve elé a „Master” jelzőt illesztik, amellyel arra utalnak, hogy

a dokumentumban kiskorú gyermekről van szó), azonban a fordítás e formában tartalmilag nem tekinthető teljesnek.

Ahogy a 39. példából látható (*my real brother*, fordításban *ténylegesen a fi-vérem*), a fordító számára szokatlan lehetett a vérrokonság nyomatékosításának e formája, amely a mi kultúrkörünkben kevesebb jelentőséggel bír, ezért nem feleltette meg vér szerinti testvérré (amit a 28. és 34. példában szereplő *real son – vér szerinti fiú* fordítást készítő fordító megtett), így magyarul homályos verzió született. Hasonlóképpen érdekes megnézni a *Camp Office* különböző fordításait (12. és 22. példa). A Pakisztáni Külügyminisztérium területi illetőségű kihelyezett hivatalokat üzemeltet konzuli ügyintézés céljából országszer- te azon lakosoknak, akiknek nehézséget jelent a fővárosba utazni. A fordítások közül a 22a. számú *Tábori Iroda* tükörfordítás helytelen, mivel nem táborról van szó, a hivatalok többsége pakisztáni nagyvárosokban található. A patriarchális hagyományok erős lenyomatát is érzékelhetjük a forrásszövegben, mivel általánosan a magyarban megszokott *anyja neve* helyett *apja neve*, vagy *(név) fia* (24. példa), sőt *nagyapja neve* (14. példa) szerepel a felmenők rovatban. A férfiközpontú szemlélet a fogalmazás módjában is megnyilvánul, a 25. példában látható (*relation: son* és fordítása, *kapcsolat a gyermekkel: anya*), hogy a fordító természetesebbé kívánta tenni a célnyelvi változatot és perspektívát váltott. A 19. példában szereplő *Deponent* és nyilvánvaló félrefordítása, az *álszenvedő* arra enged következtetni, hogy az iszlámábádi fordítóiroda ellenőrzés nélkül bocsátotta a fordítást az ügyfél rendelkezésére.

6. A kulturális átváltás munkadefiníciója

A kulturális átváltás az a módszer, amellyel a reálialexémákat fordítjuk. A reálialexémák fordításának többféle módja lehet, ezeket a korábbi fejezetben tárgyalt kulturális átváltás, lexikai-kulturális átváltás és átalakítás alkategóriákra bonthatjuk. Minden olyan terminust kulturális átváltással kell a célnyelvre át- ültetni, amelynek a célnyelvben nincs ekvivalense, vagy különbözik a kulturális kontextusban elfoglalt helye, más a referenciális jelentése vagy a konnotációja.

7. Összegzés

A tanulmány betekintést kívánt nyújtani a fordítás során felmerülő kérdésekbe két jelentősen eltérő kulturális közeg között; a Pakisztáni Iszlám Köztársaság területén kiadott hivatalos személyi dokumentumokat és magyar fordításait vizsgálta. A vizsgált térség rövid bemutatása után a tanulmány a magyarországi fordító szemével tekintette át a dél-ázsiai kultúrkörben keletkezett dokumentu- mok jellemzőit.

A tanulmány elméleti háttere az interkulturális kommunikáció és interkultu- rális nyelvészet alapjaira épül, az elemzést pedig a reáliák (Vlahov és Florin 1980) (Klaudy 2013) és reálialexéma (Mujzer-Varga 2012) definíciója alapján végeztük el. A kutatás mintegy 6500 szövegszóból álló, huszonnégy forrásnyelvi dokumen-

tumot tömörítő anyagot vizsgál, amelyek angol és urdu nyelven íródtak, ezek exploratív elemzése során a nyelv- és kultúraspecifikus elemek és reáliák kiválasztásával és azok magyar célnyelvi megfeleltetésével párhuzamos korpuszt hoztunk létre.

A korpusz elemzése során a reálialexémák fordításának leírására létrehoztuk a kulturális átváltás munkadefinícióját, amely minden olyan terminus átváltási módjára vonatkozik, amelynek a célnyelvben nincs ekvivalense, vagy más a konnotációja, illetve referenciális jelentése. A kulturális átváltás lehet önmagában álló kategória, illetve lexikai-kulturális és átalakítás formájában is megjelenhet. A forrás- és célnyelvi változatok egybevetésekor világossá vált, hogy a fordító kizárólag nyelvismeretre támaszkodva hiányos, egyes esetekben hibás megoldásokat találhat, ezért az ilyen távoli kultúrkörben keletkezett dokumentumok fordításakor tárgykör helyett kultúrkör alapú szemléletre van szükség. A kulturális átváltáshoz szükséges mind a forrásnyelvi, mind a célnyelvi kultúra alapos ismerete, a kontextus figyelembe vétele és a konnotációk ismerete egyaránt.

Irodalom

- Bakos, F. 1994. *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Balázs G. 1999. A magyar nyelv művelés állapota. Tudománypolitikai áttekintés, javaslatok. *Magyar Nyelvőr* 123. évf. 1. szám. 9–27.
- Balázs G. 2001. A nyelvstratégia fő cselekvési területei. In Balázs G.: *Magyar Nyelvstratégia*. Budapest: MTA. 183–194.
- Banczerowski J. 2008. *A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához; 86.) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Bond, M. 1996. *The Handbook of Chinese Psychology*. Hong Kong: Oxford University Press.
- Cabré Castellví, M. T. 2003. Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology* IX(2): 163–200. [megjelent fordításban 2008-ban (ford.: B. Papp E.): A terminológia elméletei. Leírás (deskripció), előírás (preskripció) és magyarázat. *Magyar Terminológia* 1. évf. 1. szám. 11–42.]
- Cohen, S. P. 1994. *The Pakistan Army*. Karachi: Oxford University Press.
- Csicsmann L. 2004. Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában: Az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón. *Kül-Világ* 1. évf. 2. szám.
- Csicsmann L. 2006. India és Pakisztán három háborúja. *Rubicon*. 17. évf., 2-3. sz. 44–49.
- Csicsmann L. 2007. Destabilizáció vagy demokratikus reformok? A hatalommegosztás kérdőjelei Pakisztánban Pervez Musarraf katonai puccsa óta. *Külgügyi Szemle* 6. évf. 4. szám. 141–163.
- Csicsmann L. 2008a. A pakisztáni belpolitikai folyamatok regionális és nemzetközi dimenziója. *Magyar Külgügyi Intézet Tanulmányok*. 26. évf. 1–11.
- Csicsmann L. 2008b. Pakisztán a februári választások után. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 1. évf. 3. szám. 3–12.
- Csicsmann L. 2008c. *A demokratikus hatalommegosztás kérdőjelei Pakisztánban Benazir Bhutto halálát követően*. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések. Budapest: ZMNE. 1–6.
- Csicsmann L. 2009. A politikai iszlám szerepe a Pakisztáni Iszlám Köztársaság bel- és külpolitikájában. In: Dobrovits Mihály (szerk.) *A kívánt világosság: VI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Vámbéry tanulmányok; 6. Konferencia helye, ideje:

- Dunaszerdahely, Szlovákia, 2008.10.03–2008.10.04. Dunaszerdahely: Liliium Aurum. 404–432.
- Csicsmann L. 2011. Normalisation through Cricket Diplomacy? An Analysis of Indo-Pakistani Relations in the 21st Century. In: Matura T. (ed.) *Asian Studies – 2011*. Budapest: Magyar Külügyi Intézet. 24–39.
- Cs. Jónás E. 2004. Integrált nyelvi-kulturális kérdések egy Viszockij-vers fordításai kapcsán. *Modern Nyelvoktatás* 10. évf. 4. szám. 60–71.
- Falkné Dr. Bánó K. 2008. *Kultúráközi kommunikáció: Az interkulturális menedzsment aspektusai*. Budapest: Perfekt.
- Forgács E. 2004. Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 38–56.
- Fóris Á. 2005. A terminológiai norma és az ekvivalencia kérdése műszaki szövegek fordításánál. *Fordítástudomány* 8. évf. 2. szám. 41–53.
- Földes Cs. 2007. Interkulturális nyelvészet: problémavázlat. *Magyar Nyelv* 103. évf. 1.szám. 16–37.
- Gordon, R. Jr. (ed.) 2005. *Ethnologue: Languages of the World, Fifteenth edition*. Dallas: SIL International. Elérhető: <http://www.ethnologue.com/15/> (Letöltve: 2018. 03. 30.)
- Grice, P. H. 1997. A társalgás logikája. In: Pléh Cs., Siklaki I., Terestyéni T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris. 213–27.
- Grimes, B. (ed.) 2000. "Pakistan". *Ethnologue: Languages of the world*. Dallas: Summer Institute of Linguistics. Vol. 14. 588–598.
- Háda B. 2008. Pakisztán "rendkívüli" novembere. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle* 1. évf. 1. szám. 31–39.
- Háda B. 2009. Pakisztán "muszlim atombombája" – kényszerek és kockázatok. *Külügyi Szemle* 8. évf. 4. szám. 3–17.
- Hidasi J. (szerk.) 2007. *Kultúrák, kontextusok, kommunikáció*. Budapest: Perfekt Kiadó.
- Honti E. 2011. A reáliák fordítása. In: Horváthné Molnár K., Sciacovelli, A. D. (szerk.) „Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe” A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Vol. 8. Budapest-Szombathely-Sopron: MANYE-NYME.
- Heltai P. 2012. Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 32–53.
- Hofstede, G. 1994. *Cultures and Organisations, Software of the Mind*. Paperback edition. London: Harper Collins Publishers.
- Kiss J. (ed.) 2001. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris.
- Klaudy 1997. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2013. Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában. In: Bárdosi V. (szerk.) *Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 86–91.
- Kövecses Z. 2006. *Language, Mind and Culture. A Practical Introduction*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Lendvai E. 2015. Interkulturális nyelvészet, interkulturális nyelvoktatás. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 10. évf. 1. szám. 159–166.
- Lendvai E. 2007. Nyelvi reáliák és globalizáció. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Gödöllő, 2006. április 10–12. MANYE – Szent István Egyetem, Pécs–Gödöllő, 3/2. kötet. 664–669.
- Madarász B. 2008. Észak-Pakisztán és Kasmír. *Természet világa: Természettudományi Közöny*. 139. évf. 2. szám. 72–74.

- Minkov, M. 2007. *What makes us different and similar: A new interpretation of the World Values Survey and other cross-cultural data*. Szófia: Klasika y Stil Publishing House.
- Mujzer-Varga, K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 55–84.
- Mujzer-Varga K. 2009. Honosítás és idegenítés Örkény István Egyperces novelláinak fordításaiban. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a magyar nyelv évében*. XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Eger, 2009. április 16–18. 500–507.
- Mujzer-Varga K. 2012. Reáliák fordítása irodalmi szövegekben. *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem, Nyelvi Központ. 58–68.
- Mayoral, R. 2014. *Translating official documents. (Translation practices explained)*. New York: Routledge.
- Nadicsán J. 2011. *Pakisztán. Turisztikai attrakciók a tiszták földjén*. Budapest: Magánkiadás.
- Nadicsán J. 2013. Pakisztán dilemmái. In: *Multidiszciplináris kihívások – sokszínű válaszok: a BGF KVIK KÖT tanulmánykötete*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar. 96–102.
- Nettle, D., Romaine, S. 2000. *Vanishing Voices: the Extinction of the World's Languages*. New York: Oxford University Press.
- Rahman, T. 2010a. *Language Policy, Identity and Religion: Aspects of the Civilization of the Muslims of Pakistan and North India*. Islamabad: National Institute of Pakistan Studies, Quaid-e-Azam University.
- Rahman, T. 2010b. *Language and Children's Education in Pakistan*. Islamabad: National Institute of Pakistan Studies. Quaid-e-Azam University. 3–40.
- Simigné Fenyő S. 2007. *A fordítás mint nyelvi, kulturális és politikai közvetítés*. Miskolc: A Miskolci Egyetem Habilitációs Füzetei.
- Szigeti J. 1979. *Pakisztán*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Simons, Gary F., Fennig, Charles D. (eds) 2018. *Ethnologue: Languages of the World (21st edition)*. Dallas: SIL International.
- Tamás D. 2014. *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Fordítástudományi értekezések 1. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás D. 2015. A fordító mint terminológus. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–67.
- Tellingner, D. 2005. Etnokulturémák szerepe a műfordításban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica* 10. évf. 3. szám. 123–129.
- Valló Zs. 2000. A fordítás pragmatikai dimenziói és a kulturális reáliák. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. szám 34–49.
- Vlahov, Sz., Florin, Sz. 1980. *Neperedovimoje v perevode*. Moszkva: Mezsdunarodnije otnosenija.
- Whorf, B. L. 1956. *Language, Thought, and Reality. Selected writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute.

Jegyzetek

A tanulmányban szereplő nyelvi példák az eredeti dokumentumokban szereplő helyesírást tükrözik.